

Beboki w przestrzeni Katowic – potencjał kulturowy, turystyczny i społeczny

Dorota Świtała-Trybek

dtrybek@uni.opole.pl

Uniwersytet Opolski

Katedra Nauk o Kulturze i Religii

ORCID 0000-0001-8525-5800

Abstrakt

Rozwój turystyki kulturowej ściśle związany jest z dziedzictwem kulturowym, a jego wykorzystanie ma istotne znaczenie w tworzeniu produktu turystycznego. Elementy dziedzictwa kulturowego (zarówno materialnego, jak i niematerialnego) stanowią główną atrakcję dla turystów, chcących poznać historię i kulturę określonego miejsca. Przedmiotem artykułu jest postać demona (beboka) z folkloru śląskiego (jego zadaniem było straszenie dzieci), którego współczesna kreacja artysty z Nikiszowca stała się, dzięki różnym inicjatywom, rozpoznawalną atrakcją turystyczną Katowic i ich nowym symbolem. Rzeźby beboków w przestrzeni miasta wykorzystuje się w działaniach kulturowych i społecznych, funkcjonuje również Katowicki Szlak Beboków. Podstawą rozważań jest analiza materiałów zastanych (literatura przedmiotu, źródła internetowe) oraz materiałów pozyskanych przez autorkę podczas badań jakościowych (wywiady, obserwacja) prowadzonych w latach 2024-2025.

Słowa kluczowe: Katowice, turystyka miejska, folklor śląski, szlak beboków, pamiątka turystyczna

Wprowadzenie

Już od czasów starożytnych ośrodki miejskie (np. Ateny, Rzym, Aleksandria, Konstantynopol) stanowiły cel wędrówek. W średniowiecznej kulturze chrześcijańskiej pielgrzymowano do Rzymu, odwiedzano również inne słynne miasta o znaczeniu handlowym czy kulturalnym [Kowalczyk 2000, s. 15]. Podróże do miast należą do najpopularniejszych wśród wszystkich typów wypraw kulturowych [Mikos von Rohrscheidt 2010, s. 254], a turystyka miejska stanowi jeden z najważniejszych produktów w światowej turystyce [Bosiacki 2010, s. 39]. Na atrakcyjność poszczególnych miast wpływają ich walory turystyczne, które umożliwiają turystom zaspokojenie wielu różnorodnych potrzeb (duchowych, intelektualnych, rozrywkowych, wypoczynkowych, sportowych, zdrowotnych) oraz przyczyniają się do społeczno-gospodarczego i przestrzenno-ekologicznego rozwoju miasta [Zawada 2014, s. 38]. Według Głównego Urzędu Statystycznego w 2023 roku do najchętniej odwiedzanych miast w Polsce należały: Kraków, Warszawa, Wrocław, Gdańsk, Poznań. Do stolicy Małopolski zawitało ponad 12 milionów osób, w światowym rankingu miast uplasował się na 60 miejscu, wyprzedzając np. Walencję czy Szanghaj [Puśledzki 2025, dostęp online: 14.06.2025].

Miasta wyróżniają się bogatą ofertą, z którą związany jest szeroki zakres atrakcji, będących potencjalnie podstawą rozwoju produktu turystycznego [Gołembski 2009, s. 353]. Samo pojęcie „atrakcji turystycznej” jest różnie definiowane, co w głównej mierze zależy od tego, co się do niej zalicza. W polskiej literaturze fachowej powszechnie używane są inne terminy: „walory turystyczne” lub ich wyodrębniona część zwana „walorami krajoznawczymi” [Kruczek 2011, s. 7-8]. Różnica między nimi dotyczy kategorii obiektywny – subiektywny. Walory turystyczne stanowią kategorię obiektywną, natomiast atrakcje turystyczne rysują się jako kategoria subiektywna, ponieważ, żeby mogły funkcjonować na rynku i być obecne w świadomości potencjalnego turysty, wymagają odpowiednich organizacyjnych, promocji i reklamy [Kruczek 2011, s. 10]. Anna Wieczorkiewicz, odwołując się do kompleksowej definicji atrakcji turystycznej Dean MacCannella, uwzględniającej związek pomiędzy turystą, widokiem i oznaczniakiem, który jest informacją o widoku, zauważa: „Powoływanie do życia atrakcji turystycznych dokonuje się na płaszczyźnie ponadindywidualnej. Turysta wkracza w gotowy świat relacji semiotycznych, czyli powiązań między atrakcjami i ich oznacznikami. Zaopatrzony w odpowiednie informacje ma rozpoznawać widoki. Kiedy staje przed konkretnym obiektem, kojarzy go ze znaczeniami, które wpisują się w powiązane ze sobą systemy odniesień” [Wieczorkiewicz 2008, s. 136].

W ostatnich latach przykłady powoływania atrakcji turystycznych można zaobserwować również w Katowicach. Leżące na południu Polski, z blisko trzystutysięczną liczbą mieszkańców i przemysłowym charakterem, jest stosunkowo młodym miastem. Prawa miejskie otrzymały na mocy rozporządzenia gabinetowego 11 września 1865 roku podpisanego przez króla Wilhelma I i Friedricha Albrechta zu Eulenburg, pruskiego ministra spraw wewnętrznych [Jedynak 2012, s. 264]. Swoje powstanie i rozwój zawdzięczają intensywnie rozwijającemu się przemysłowi, który przez kolejne stulecie zdominował jego charakter. Po drugiej wojnie światowej wraz z całym regionem były ważnym centrum ekonomicznym na mapie Polski [Bortlik-Dźwierzynska 2012, s. 464]. Aż do przemian polityczno-gospodarczych pod koniec XX stulecia stanowiły, podobnie jak inne miasta konurbacji śląskiej (np. Chorzów, Ruda Śląska, Bytom, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice, Zabrze, Gliwice), ważny ośrodek górniczy (na jego obszarze na przestrzeni wieków funkcjonowało aż 60 kopalń węgla kamiennego) i hutniczy (działało prawie 40 hut cynku i żelaza) [Grzegorek, Frużyński, Rygus 2017]. W wyniku transformacji Katowice przeszły imponującą metamorfozę, stały się nowoczesnym wielofunkcyjnym ośrodkiem. Miasto oferuje wiele

różnorodnych atrakcji turystycznych, np.: nowoczesną i zabytkową architekturę, muzea, obiekty sakralne, dawne zrewitalizowane osiedla górnicze, zabytki postindustrialne, tereny zielone i rekreacyjne (parki, lasy, zbiorniki wodne), kultowe wydarzenia kulturalne i sportowe (np. Festiwal Tauron Nowa Muzyka Katowice, OFF Festiwal, Intel Extreme Masters). Na obszarze Katowic znajdują się liczne trasy piesze i spacerowe (np. Szlak Bohaterów Wieży Spadochronowej, Szlak Parkowy, Szlak Ochojski), szlaki tematyczne, np. Szlak Moderny (obejmuje architekturę modernistyczną, w tym m.in. wielorodzinne domy mieszkalne, wille, gmach Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego i Sejmu Śląskiego, siedzibę Polskiego Radia Katowice, Kościół Garnizonowy), Szlak Neonów (nawiązuje do czasów PRL-u, kiedy Katowice rozświetlało prawie 1000 neonów), Szlak Bluesa, Szlak Murali itd.

Od 2021 roku w przestrzeni Katowic pojawiła się nowa atrakcja, ciesząca się zainteresowaniem mieszkańców oraz odwiedzających miasto – niewielkie figurki beboków. Stolica województwa śląskiego dołączyła do grona innych dużych miast, mających swoje rzeźby, które stanowią integralną część przestrzeni miejskiej i wpisały się w ich krajobraz kulturowy. Wrocław kojarzy się z charakterystycznymi figurkami przedstawiającymi krasnale (nawiązanie do graffiti i happeningów „Pomarańczowej Alternatywy” w latach 80. XX w., zob. ryc. 1), z Zieloną Górą, o bogatych tradycjach winiarskich, związane są bachusiki (czyli „dzieci” rzymskiego boga wina), w Kołobrzegu można zobaczyć mewy Mariany (zob. ryc. 2), w Gdańsku – lwy (w herbie miasta obecny jest lew), w Szczecinie – gryfusy (gryf stanowi symbol miasta), w Kędzierzynie Koźlu – koziołki (odniesienie do legendarnych braci Kozłów, rezydujących w XIII wieku w zamku), w Dąbrowie Górniczej – bobry (ze względu na liczną obecność zwierząt w mieście) itd.

Ryc. 1. Figurka krasnala (przedstawia prof. J. Miodka) we Wrocławiu, fot. D. Świtła-Trybek

Ryc. 2. Figurka mewy Mariana w Kołobrzegu, fot. D. Świtła-Trybek

Rozwój turystyki kulturowej ściśle związany jest z dziedzictwem kulturowym, a jego wykorzystanie ma duże znaczenie w tworzeniu produktu turystycznego. Elementy dziedzictwa kulturowego (zarówno materialnego, jak i niematerialnego) stanowią główną atrakcję dla turystów, chcących poznać historię i kulturę określonego miejsca. Przedmiotem artykułu jest postać demona (beboka) z folkloru śląskiego (straszącego dzieci), którego współczesna kreacja artysty z Nikiszowca stała się, dzięki różnym inicjatywom, atrakcją turystyczną Katowic i ich nowym symbolem. Figurki beboków w przestrzeni miasta wykorzystuje się w działaniach kulturowych i społecznych, funkcjonuje również Katowicki Szlak Beboków. Podstawą rozważań jest analiza materiałów zastanych (literatura przedmiotu, źródła internetowe dotyczące figurek śląskich straszków) oraz materiały pozyskane przez autorkę podczas badań jakościowych (wywiady, obserwacja) prowadzonych w latach 2024-2025. Informatorami były osoby reprezentujące średnie i starsze pokolenie, w tym: 28 kobiet i 7 mężczyzn. Wywiady (rejestrowane w formie pisemnej) miały charakter zarówno kierowany, jak i swobodny. Wśród respondentów, oprócz mieszkańców, były osoby pracujące w Centrum Informacji Turystycznej, w placówkach edukacyjnych, stowarzyszeniach, właściciele prywatnych firm, co pozwoliło zebrać różnorodny i poznawczo cenny materiał badawczy. Obserwacja w terenie polegała na inwentaryzowaniu w terenie figurek beboków, uczestnictwie w wydarzeniach

kulturalnych związanych z pojawieniem się kolejnych ich rzeźb w przestrzeni miasta, co następnie wykorzystano w trakcie analizy.

Bebok w folklorze śląskim i kulturze miasta

W folklorze śląskim bebok (zwany też jako babok, babo, bebołk, bubok) jest utożsamiany z istotą demoniczną, z którą nie wiązano żadnych treści magicznych [Gerlich 1984, s. 45]. Większość mieszkańców regionu kojarzy go z przekazem przedstawicieli starszej generacji, którzy straszili nim dzieci, gdy te były nieposłuszne albo długo płakały. Postać ta jeszcze i współcześnie funkcjonuje poprzez utrwalanie jej w konkretnych zwrotach, np. „Nie chodź tam, bo cię bebok porwie” albo „Uważaj, bo tam może być bebok”. Zwroty te najmłodsi mogą usłyszeć, np. kiedy mają zamiar oddalić się bez zgody opiekunów w jakieś miejsce lub po prostu psocą. Z pewnością straszenie bebokiem było i jest elementem dyscyplinującym niesforne dzieci, o czym świadczy zarejestrowana wypowiedź: „Pamiętam, że jako dziecko o beboku non stop słyszałam, najczęściej od mamy i babci, to był straszak numer jeden. Sama też bebokiem straszylam młodsze rodzeństwo, gdy rodziców nie było w domu, a potem moje dzieci, jak coś tam nabroili” [zapis. w 2025 r.].

Bebok jest jednym z najbardziej tajemniczych demonów, zalicza się go do strachów domowych. Stwór mógł przebywać w norach, pod piecem, w ciemnych kątach różnych pomieszczeń, także pod łóżkiem, a więc w miejscach w większości niedostępnych, tajemniczych, które zwyczajnie napawały strachem. Przedstawiano go jako małego starego człowieka albo wręcz przeciwnie – olbrzymiego, z dużą głową, czasami z kopytem, także świecącymi oczami. Zjawiał się najczęściej z dużym workiem, z różgą lub kijem i zabierał niegrzeczne dzieci [Simonides 1989, s. 260].

Pomysłodawcą katowickich wizerunków beboków jest Grzegorz Chudy – z zawodu nauczyciel języka polskiego, muzyk, plastyk, autor oraz ilustrator książek i wydawnictw muzycznych, edukator języka śląskiego wśród najmłodszych, także twórca oprawy plastycznej do przedstawienia *Mianujom mie Hanka* (Teatr Korez w Katowicach), scenografii do przedstawienia *Beboki* (Teatr Trip w Katowicach). Artysta od kilkunastu lat związany jest z dzielnicą Nikiszowiec, gdzie ma własne atelier. Autor beboków swoją przygodę ze stworami rozpoczął od namalowania rysunku dla córki, później pojawiły się na jego akwarelach, powstał także album pt. *Bebok w wielkim mieście* z tekstem napisanym po śląsku. W 2021 roku w Nikiszowcu ustawiono pierwsze rzeźby straszków odlane z brązu w pracowni Silesia Castings

Workshop z siedzibą w Zabrze, prowadzonej przez Dariusza Kika i Karolinę Piechotę, którzy od tamtego czasu zajmują się powstawaniem kolejnych figurek. Obecnie (stan na wrzesień 2025 r.) na obszarze Katowic znajduje się już ponad 100 niewielkich przedstawień beboków, co świadczy o tym, że wpisały się one w krajobraz kulturowy stolicy województwa śląskiego.

Pierwsze rzeźby beboków: *Wincynt* (symbolizujący górnik) i *Michalino* (trzymająca kubek z kawą na parapecie Cafe Byfj) ustawiono w lipcu 2021 roku na obszarze zabytkowego osiedla robotniczego w Nikiszowcu¹. W niedługim czasie stały się rozpoznawalną maskotką tej dzielnicy Katowic. Zaledwie po kilku miesiącach dwie figurki niewielkich straszków pojawiły się już w Śródmieściu – przy głównym wejściu do galerii handlowej. Był to początek zainteresowania rozmaitych środowisk umieszczeniem nowych beboków w różnych przestrzeniach miasta. W kolejnych latach ich liczba systematycznie wzrastała, w 2002 roku doszło ich 9, w 2023 – 29, w 2024 aż 40, natomiast w 2025 – 24 rzeźby (zob. Tabela 1). Do tej pory najwięcej przedstawień beboków znajduje się w dzielnicach: Śródmieście, Janów-Nikiszowiec, Koszutka, Bogucice, Ligota-Panewniki, Wełnowiec-Józefowiec, Piotrowice-Ochojec, Szopienice-Burowiec. W Szopienicach zainteresowanie figurkami śląskich demonów sprawiło, że pojawił się pomysł, aby dzielnica miała własny Szopienicki Szlak Beboków, który połączyłby historyczne miejsca i postacie tej miejscowości [Terech 2022, dostęp online: 15.06.2025]. Taki dzielnicowy szlak beboków funkcjonuje w Nikiszowcu.

¹ Osiedle zbudowano w latach 1908-1918 dla pracowników kopalni „Giesche” (od 1946 roku „Wieczorek”). Jego projektantami byli architekci: Emil i Georg Zillmanowie. Osiedle jest przykładem w pełni zachowanej zabudowy patronackiej, w 2013 roku zostało uznane za Pomnik Historii. Należy do najbardziej rozpoznawalnej atrakcji turystycznej Katowic, znajduje się na Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

Tabela 1. Figurki beboków w przestrzeni Katowic (lipiec 2021 – wrzesień 2025)

Rok	Lokalizacja	Liczba rzeźb
2021	Janów-Nikiszowiec, Śródmieście	4
2022	Bogucice, Dąbrówka-Mała, Janów-Nikiszowiec, Kostuchna, Śródmieście, Załęska Hałda-Brynów, Zawodzie	9
2023	Bogucice, Brynów-Osiedle Zgrzebnika, Dąb, Giszowiec, Kostuchna, Koszutka, Ligota-Panewniki, Osiedle Witosa, Piotrowice-Ochojec, Szopienice-Burowiec, Śródmieście, Wełnowiec-Józefowiec	29
2024	Bogucice, Brynów-Osiedle Zgrzebnika, Dąb, Janów-Nikiszowiec, Kostuchna, Koszutka, Ligota-Panewniki, Osiedle Paderwskiego-Muchowiec, Osiedle Witosa, Osiedle Tysiąclecia, Piotrowice-Ochojec, Szopienice-Burowiec, Śródmieście, Zawodzie, Wełnowiec-Józefowiec	40
2025	Brynów-Osiedle Zgrzebnika, Dąb, Dąbrówka-Mała, Giszowiec, Janów-Nikiszowiec, Koszutka, Ligota-Panewniki, Murcki, Osiedle Tysiąclecia, Szopienice-Burowiec, Śródmieście, Załęska Hałda-Brynów, Załęże, Wełnowiec-Józefowiec	24
2021-2025		106 Stan na (20.09)

Źródło: opracowano na podstawie materiałów internetowych oraz własnych autorki.

Lokalizacje niewielkich rzeźb beboków, podobnie jak ich wygląd oraz imiona, nie są przypadkowe. Można je zobaczyć w starannie wybranych miejscach, z których część pełni jasno określone funkcje, np. parki, skwery, rynek (zob. ryc. 3). Nadto znajdują się również na parapetach okien (zob. ryc. 4) lub przed budynkami określonych instytucji, szkół (zob. ryc. 5-6), siedzibami przedsiębiorstw (zob. ryc. 7-8), w strefach restauracyjnych. O umieszczenie figurek w konkretnych przestrzeniach zabiegają m.in.: właściciele firm, hotelarze, fryzjerzy, restauratorzy, stowarzyszenia i fundacje, kancelarie adwokackie, szkoły o różnym poziomie kształcenia (podstawowe, średnie, wyższe), ośrodki kultury i sami mieszkańcy poszczególnych dzielnic. Na wielu też stronach internetowych wybranych instytucji można przeczytać, dlaczego beboki mają stać się częścią określonego miejsca i społeczności z nim związanej: „Drodzy Rodzice, Uczniowie i Przyjaciele naszej szkoły! Rada Rodziców przy Szkole Podstawowej nr 9 w Katowicach planuje stworzyć coś wyjątkowego – beboka, który na stałe zagości na terenie naszej szkoły jako symbol łączący lokalną tradycję z literackim dorobkiem

patrona, Jana Brzechwy. Ta unikalna rzeźba nie tylko ozdobi nasze otoczenie, ale stanie się także inspiracją dla uczniów i elementem wyróżniającym naszą placówkę na tle innych szkół. (...) W ostatnich latach postać beboka zdobyła popularność jako element śląskiego dziedzictwa kulturowego. Rzeźby beboków zdobią różne miejsca na Śląsku, a w Katowicach można je spotkać m.in. w dzielnicy Nikiszowiec, gdzie zyskały status lokalnych atrakcji turystycznych. Bebok w naszej szkole będzie nawiązywał do tego bogatego dziedzictwa, jednocześnie odzwierciedlając charakter twórczości Jana Brzechwy – pełnej humoru, fantazji i nieoczywistych bohaterów” [*Bebok w dziewiątce*, dostęp online: 16.06.2025].

Ryc. 3. Bebokowo Florka na katowickim rynku, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 4. Bebok Ecik – adwokat, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 5. Poli(sh)glotek przed Wydziałem Humanistycznym Uniwersytetu Śląskiego, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 6. Bebook (nazwa beboka nawiązuje do angielskiego określenia *book* – książka) przed Pałacem Młodzieży, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 7. Majster przed Zakładem Doskonalenia Zawodowego, fot. D. Świła-Trybek

Ryc. 8. Baildonowiec przy Hucie Baildon, fot. D. Świła-Trybek

Aby rzeźby beboków mogły powstać, potrzebne są środki materialne na ten cel. W przypadku prywatnych zleceń koszt projektu i produkcji figurek pokrywają inicjatorzy ich ustawienia; nieco inaczej rzecz ma się, kiedy zamawiającymi są instytucje, stowarzyszenia, których działalność finansowana jest np. z subwencji (np. szkoły) albo pomysłodawcami są sami mieszkańcy. Wówczas organizuje się internetowe zbiórki pieniędzy; formą finansowego wsparcia jest także dystrybucja lub sprzedaż cegiełek. Bez wątpienia taki sposób działania, oprócz wymiaru materialnego (zgromadzone środki pieniężne), ma dodatkowy walor – wybrane środowiska angażują się we wspólnym działaniu, by osiągnąć zamierzony cel.

Popularność figurek śląskich demonów sprawia, że pojawienie się każdej kolejnej odbija się szerokim echem nie tylko w Katowicach, ale w całym regionie dzięki środkom społecznego przekazu, które szeroko o tym informują. Samo zaś odsłonięcie rzeźby ma charakter wydarzenia kulturalnego². Biorą w nim udział zarówno fundatorzy, mieszkańcy i odwiedzający, ale często także przedstawiciele samorządu z prezydentem miasta na czele, co potencjalnie czyni je jeszcze bardziej interesującym. Zdaniem badaczy, istnieje wiele przesłanek wskazujących, że angażowanie się administracji

² W dzielnicy Bogucice odsłonięcie rzeźby beboka miało miejsce 4 grudnia, czyli w Barbórkę – święto zawodowe górników. Termin ten został wybrany nieprzypadkowo, ponieważ figurka beboka Ferdynanda przedstawia górnika, idącego na szczyt do kopalni. Wydarzenie pod nazwą „Barbórka z Bebokiem” było świętem całej dzielnicy, mieszkańcy mogli wziąć udział w festynie oraz w specjalnym biegu.

miast w różne lokalne inicjatywy jest formą promocji ośrodka miejskiego na rynku turystycznym [Cieślukowski 2017, s. 119].

Wygląd wszystkich katowickich beboków może zaskakiwać. Z pewnością nie napawa lękiem, jak można byłoby się tego spodziewać, wzięwszy pod uwagę fakt, iż ich zadaniem jest straszenie. Wręcz przeciwnie. Przedstawione są jako sympatyczne stwory o dużej głowie z małymi rogami, wielkich oczach i okrągłym nosie; mają szczupłe ręce i krótkie nóżki w butach, co sprawia, że wydają się miłe i niegroźne; raczej przypominają maskotki, które chciałoby się mieć na półce w domu³. Sposób ich kreacji również jest interesujący. Beboki i beboczki (występują też w formie żeńskiej), przyjmują naturalne pozy (siedzą, stoją, leżą, podpierają się o coś), część z nich jest ubrana, wyposażone są w różnorodne rekwizyty, wskazujące na wykonywany zawód, zainteresowanie, pełnioną rolę, np. lampa i kilof (górnik), waga (adwokat), fartuch i okulary (lekarz), żarówka (energetyk), hełm i gaśnica w ręku (strażak), nożyczki i kokarda (fryzjerka), samochód (kierowca, taksówkarz), moździerz (aptekarz), lupa (detektyw), pizza i łopata do pieca (pizzerman), plecak i gęsie pióro (uczennica), piłka (sportowiec), globus (podróżnik) itd. Rzadziej występują grupowe przedstawienia beboków.

Prawie każdy bebok nosi jakieś imię. Można wśród nich wyróżnić imiona (także w wersji śląskiej) rzeczywistych **osób** związanych z Katowicami, np. *Ema i Oswald* – Ema Wolny i Oswald Koziół, założyciele harcerstwa w Wełnowcu; *Sztefa i Erwinek* – Stefania Blaut, działaczka na rzecz powstania Muzeum Historii Katowic i Erwin Sówka, malarz Grupy Janowskiej; *Jurek* – Jerzy Kukuczka, jeden z najwybitniejszych himalaistów na świecie; Georg i Emil – Zillmannowie, niemieccy architekci, projektanci osiedla robotniczego w Nikiszowcu; *Lusia* – Łucja Staniczek, propagatorka kultury śląskiej i edukacji regionalnej, *Ewald* – Ewald Gawlik, artysta malarz, członek Grupy Janowskiej, *Dorka* – prof. Dorota Simonides, wybitna polska folklorystka, posłanka i senatorka; imiona nawiązujące do **nazwy dzielnicy**, np. *Ligotka* (Ligota-Panewniki), *Witosiak*, *Wituś* (Osiedle Witosia), *Tauzenik* (Osiedla Tysiąclecia), rozmaitych **zainteresowań mieszkańców**, np. *Rajzuś* (turysta); *Wandrusik* (wędrowiec), *Szpilok* (gracz z padem i słuchawkami), *Stawik* (wędkarz); **profesji**, np. *Antenek* (reporter), *Hasik* (pracownik służb komunalnych dbający o czystość miasta),

³ W podobnym tonie o katowickich bebokach wypowiadali się mieszkańcy Katowic (np. „są słodkie”, „takie uciężne”, „zachwycają swoimi dzióbkami”), z którymi autorka artykułu przeprowadzała rozmowy podczas zbierania materiałów do niniejszego tekstu.

Uncjusz (pracownik kantoru, zob. ryc. 9), *Szwajka* (podłożka); **miejsce**, np. *Bōncłok* (strefa restauracyjna, nazwa oznacza naczynie gliniane niegdyś często używane w domach, zob. ryc. 10), *Boguć* (Fabryka Porcelany Bogucice) itp. Na imiona beboków ogłaszane są konkursy, w których mogą wziąć udział wszyscy zainteresowani albo wyróżnione środowiska, np. społeczność akademicka określonej szkoły wyższej, szkolna (uczniowie), pracownicy danej firmy, a więc bezpośrednio związane z miejscem, gdzie rzeźba na stanąć. Dla przykładu w 2021 roku Galeria Katowicka na portalu Facebook zachęcała do przysyłania propozycji na imiona dla dwóch beboków, które stanęły przy głównym wejściu. Dla osób, które zgłosiły najlepsze propozycje, przeznaczono nagrody w postaci kart upominkowych na zakupy. Z kolei Politechnika Śląska za pośrednictwem strony internetowej uczelni zwróciła się z apelem o zaproponowanie imienia dla powstającego „beboka transportowego” związanego z Wydziałem Transportu i Inżynierii Lotniczej, dodając jednocześnie, że „wskazane jest, aby imię beboka nawiązywało tradycji regionu i uczelni” [*Ogłaszamy konkurs na beboka transportowego Politechniki Śląskiej*, dostęp online: 6.06.2025]⁴.

Ryc. 9. Uncjusz przy wejściu kantoru, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 10. Bōncłok w strefie restauracyjnej Galerii Katowickiej, fot. D. Świtała-Trybek

⁴ Silny związek z regionem i bebokami podkreślała podczas odsłonięcia rzeźby rektor Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach: „Odsłonięcie beboka naszej uczelni to wyjątkowy dzień, ponieważ również przez to działanie stajemy się częścią śląskiej legendy i folkloru. Wydarzenie to jest nie tylko symbolicznym gestem, ale też wyrazem naszej dumy z bogatej historii i tradycji Śląska. Liczymy na to, że ten uroczy stwór na stałe wpisze się w krajobraz naszego regionu, stając się symbolem szczęścia i pomyślności. Wierzę, że Bebok UE Katowice stanie się nie tylko atrakcją dla studentów i turystów, ale również przyniesie wiele radości i będzie nam przypominać o sile wspólnoty i śląskich wartości! – kontynuowała prof. Olszak w trakcie odsłonięcia figurki” [*Nowy akademicki bebok na mapie Katowic*, dostęp online: 12.05.2025].

Rzeźby – kulturowy i społeczny potencjał

Z analizy zgromadzonych materiałów wynika, że jednym z głównych powodów umieszczenia rzeźb beboka w danej przestrzeni jest upamiętnienie jakiejś postaci albo wydarzenia bezpośrednio związanego z określonym miejscem, co jest przykładem aktywizowania pamiętania poprzez kreowanie przedmiotów pamięci, stanowiących jednocześnie atrakcję turystyczną [Schindler 2011, s. 284]. Wizerunek sympatycznego stwora jest również chętnie wykorzystywany w różnych kampaniach społecznych. Dla przykładu jedna z nich dotyczy promowania rodzicielstwa zastępczego, w czym pomóc ma bebokowa rodzina (3 rzeźby) ustawiona w Parku Alojzego Budnioka (zob. ryc. 11), która – zdaniem inicjatorów przedsięwzięcia – „ma promować ludzi, którzy z dobrego serca podejmują niełatwą decyzję, by przyjąć pod swój dach i otoczyć wielką miłością dzieci, które z różnych powodów nie mogły pozostać przy swoich biologicznych rodzicach” [Terech 2024, dostęp online: 15.06.2025]. W październiku 2024 roku⁵ Fundacja Oko w Oko z Rakiem oraz miasto Katowice w kampanii „Badaj piersi z Bebokami” zachęcały kobiety do badań profilaktycznych i zadbania o własne zdrowie. Śląskim straszkom założono wówczas na szyje różowe szaliki (wydziergane z włóczki przez pacjentów oddziału chemoterapii Uniwersyteckiego Centrum Klinicznego w Katowicach), nawiązujące do wstążki o tym samym kolorze – międzynarodowego symbolu walki z rakiem piersi (zob. ryc. 12). Przywołana akcja ubierania, dekorowania beboków nie była jedyną, także przy innych okazjach (np. Dzień Matki, okres matur, rocznice ustawienia rzeźb) wyposaża się je w rozmaite, odpowiednie do okoliczności, rekwizyty (np. kwiaty, elementy odzieży, choinki). Odwołując się do E. Cohena [1972, cyt. za: Podemski 2004, s. 49] i jego rozważań dotyczących transformacji turystyki masowej, powyższe aktywności mieszkańców można traktować jako przykład „uatrakcyjniania atrakcji turystycznych”. Jednakże działania te, uwzględniając poszczególne środowiska biorące w nich udział, pełnią również inne funkcje: integrującą, tożsamościową, estetyczną, wizerunkową itp. Dobrym przykładem może być społeczność szkolna z Technikum nr 17 w Katowicach, która przez cały rok szkolny dba, aby ustawiony przy wejściu do placówki bebok *Ancug* (nazwa nawiązuje do śląskiego określenia garnituru, obowiązkowego ubrania uczniów) wyróżniał się i mógł

⁵ W tym samym czasie miała miejsce inna kampania społeczna realizowana przez funkcjonariuszy i pracowników Państwowej Straży Pożarnej – pt. „Bezpieczni z Bebokiem”. Jej głównym bohaterem był bebok Florian (strażak), którego zadaniem było podczas spotkań z mieszkańcami województwa śląskiego utrwalanie bezpiecznych zachowań oraz umiejętności właściwego reagowania w sytuacjach zagrażających zdrowiu lub życiu człowieka.

podobać się innym, co znalazło potwierdzenie w wypowiedzi pracownika tej placówki edukacyjnej: „Nasi uczniowie mają oryginalne pomysły na ozdobienie beboka. Zimą zakładają mu kolorowe szaliki i czapeczki; na Mikołaja – obowiązkową czerwoną czapkę z białym pomponem; w grudniu przed świętami zrobili mu specjalną białą budkę wyłożoną jodelką, udekorowali kolorowymi lampkami, to była piękna kompozycja. Teraz bebok ma na szyi czerwoną apaszkę. Samorząd Uczniowski pilotuje te akcje i młodzież wzajemnie mobilizuje się do działania, zależy im. Miło popatrzeć na takiego przystrojonego beboka. Bebok jest atrakcją nie tylko naszej szkoły. Przychodzą tu mieszkańcy, turyści, robią zdjęcia i proszą o przybicie stempla z naszym Ancugiem, bo tak ma na imię nasz bebok. Przed szkołą można też często zobaczyć przedszkolaków ze swoimi wychowawczyniami, które opowiadają im o beboku” [zapis. w czerwcu 2025 r.]

Ryc. 11. Bebokowo familijo zastympczo w Parku Alojzego Budnioka, fot. D. Światała-Trybek

Ryc. 12. Antenek z różowym szalikiem przed siedzibą Radia Katowice, fot. D. Światała-Trybek

Katowicki Szlak Beboków

Niewielkie rzeźby demonów w krótkim czasie, bo w przeciągu kilku lat (2021-2025), stały się rozpoznawalną atrakcją turystyczną Katowic, powstał też specjalny portal na Facebooku poświęcony katowickim bebokom (Beboki z Katowic), mający ponad 12 tysięcy obserwujących. Informuje on o najważniejszych wydarzeniach związanych z bebokami w poszczególnych dzielnicach, zamieszcza się tam posty (np. Bebok dnia), zdjęcia, relacje turystów itd. To przestrzeń komunikacji, wymiany komentarzy, prezentowania doświadczeń osób w różnym stopniu zafascynowanych problematyką śląskich straszków.

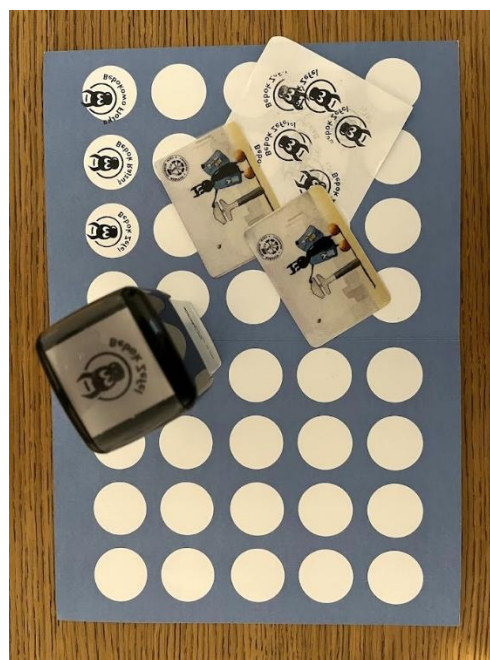
Najbardziej charakterystyczny przejaw bezpośredniego zaznajamiania się z rzeźbami demonów stanowi Katowicki Szlak Beboków (będący inicjatywą Grzegorza Chudego), który może być atrakcyjny dla wielu grup odbiorców, co koresponduje z konstatacją J. Urry'ego [Urry 2007, s. 14]: „Nie ma jednego, wzorcowego doświadczenia turystycznego. Sposób patrzenia na świat zależy od społeczeństwa, grupy społecznej i epoki historycznej”. Szlakiem turystycznym nazywamy wytyczoną w przestrzeni turystycznej trasę (nie zawsze oznakowaną), prowadzącą do najbardziej atrakcyjnych miejsc (obiektów) z zachowaniem szeregu przepisów, w tym m.in. bezpieczeństwa i ochrony walorów [Kruczek, 2011, s. 279]. Katowicki Szlak Beboków jest przykładem podróży tematycznej [Mikos von Rohrscheidt 2010, s. 37], a uwzględniając kryterium zasięgu, obejmującej całe miasto. Sama trasa nie jest w sposób fizyczny oznakowana, nie ma specjalnych oznaczników wskazujących, gdzie rzeźby się znajdują. Pomocą służą innowacyjne, mobilne źródła informacji – w tym mapa (w Google) z ich dokładnymi lokalizacjami, także aplikacja *Katowice city break*, która prowadzi do innych miejskich atrakcji turystycznych. Miłośnicy sympatycznych straszków, obojętnie, jakie reprezentują pokolenie, mogą zdobyć odznakę „Łowca beboków”. Aby ją dostać, należy zebrać odpowiednią ilość stempli z imionami beboków do specjalnej niebieskiej książeczki (wydawcą jest Urząd Miasta Katowice, zob. ryc. 13-14) albo do zeszytów, notesów itp. Wspomniana książeczka (z zamieszczonymi z tyłu kodami QR wspomnianych powyżej aplikacji) dostępna jest w Centrum Informacji Turystycznej mieszczącym się przy katowickim rynku, tam też możliwe jest otrzymanie dwóch pierwszych stempli. Odznakę odbiera się w pracowni Grzegorza Chudego w Nikiszowcu, a jej właściciel zostaje wpisany do *Księgi Łowców Beboków*. Szlak cieszy się dużym powodzeniem, co potwierdził pracownik informacji turystycznej: „Przez cały rok, czy to lato, czy zima zainteresowanie jest spore. Codziennie ktoś pyta o folder do zbierania stempli z bebokami, najwięcej w ferie zimowe czy w wakacje letnie. Są seniorzy, dzieci, całe rodziny, które przy okazji mogą zwiedzać i poznawać Katowice. Większość to mieszkańcy miasta, regionu, ale są też turyści z zewnątrz, niektórzy z nich wracają z wnukami, żeby wziąć udział w zabawie zbierania stempli” [zapis. w czerwcu 2025 r.].

Atrakcyjność figurek beboków sprawia, że turystom zwiedzającym Nikiszowiec, oferuje się bebokowe zwiedzanie tej dzielnicy z przewodnikiem i maskotką straszka. Jeszcze innym przykładem bebokomanii jest *Dzień Beboków*, zorganizowany 29 września w 2024 roku w Galerii Katowickiej, której towarzyszyła wystawa akwareli

Grzegorza Chudego zamieszczonych w albumie pt. *Bebok w wielkim mieście*. Był to dzień premiery tego wydawnictwa napisanego w języku śląskim. Figurki sympatycznych stworów stały się również przedmiotem artystycznego zainteresowania fotografa Marka Foltyna. Zdjęcia jego autorstwa przedstawiają beboki jako monumentalne postaci, autor skupił uwagę na szczegółach rzeźb, które umykają w bezpośrednim kontakcie z nimi. Wystawa pt. *Portrety Beboków* wielokrotnie była prezentowana w różnych ośrodkach kultury w województwie śląskim, w tym także podczas Nocy Muzeów w Muzeum Historii Katowic (Dział Etnologii Miasta), tym samym przyczyniając się do promowania figurek w regionie.

Ryc. 13. Książeczka do przybijania stempli, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 14. Wnętrze książki na stemple, fot. D. Świtała-Trybek

Bebokowe pamiątki

Analizując fenomen beboków, konieczne trzeba również wspomnieć o pamiątkach z motywem śląskich straszków chętnie nabywanych w kilku katowickich punktach sprzedaży⁶, jak również drogą internetową. Pamiątka, jako element praktyk turystycznych [Buczkowska 2012, s. 78], to nie tylko konkretna rzecz, którą często stawia się jako dekorację na półce albo po prostu użytkuje się, ale jest wyrazem emocji i doświadczenia, stanowi dopełnienie podróży, swoiste trofeum, potwierdzenie bycia

⁶ Pamiątki i różne gadżety z wizerunkiem beboka można nabyć w: Atelier z akwarelami Grzegorza Chudego, sklepie Gryfnie, Centrum Informacji Turystycznej, w Galerii „Manufaktura Kryska Designe”, w Fabryce Porcelany Bogucice.

„tam” [Banaszkiewicz 2011, s. 4]. Jest „odpryskiem przeszłości”, esencją minionych doznań, skojarzeniem z minionym stanem szczęśliwości [Wieczorkiewicz 2008, s. 45]. W procesie wytwarzania towarów (w tym również pamiątek turystycznych) drugim ważnym elementem (oprócz produkcji) jest nadanie im znaczenia: „nie wystarczy wytworzyć je materialnie, lecz muszą one zostać naznaczone kulturowo jako rzeczy konkretnego rodzaju” [Kopytoff 2005, s. 249]. Odnosząc się do przywołanych słów badacza, można przyjąć, że w przypadku bebokowych pamiątek ich „naznaczenie kulturowe” dokonuje się w momencie wyposażenia ich w wizerunek śląskiego demona. Asortyment rzeczy związanych z bebokami jest bardzo zróżnicowany. Są to: elementy odzieży (np. koszulki, bluzy, skarpety, szaliki, czapki, rękawiczki), naczynia i sprzęty kuchenne (np. kubki, garnuszki, podkładki, wałki do ciasta), zabawki (np. przytulanki, puzzle, naklejki), kolorowanki i książki dla dzieci, także torby, breloki, przypinki, magnesy na lodówkę (zob. ryc. 15-16). Z pewnością szczególnym przykładem nawiązania do śląskiego dziedzictwa niematerialnego stanowi kolekcja naczyń (tzw. ślaska), którą można nabyć w Fabryce Porcelany Bogucice. Elementem dekoracyjnym na zastawie stołowej, także pojedynczych naczyniach, jest wizerunek beboka. W ofercie przygotowano również edycję limitowaną *Bebok Gold* – tj. kubek w czarnym kolorze ze stworem w barwie złotej, który sprawi, że „że każdy dzień zacznie się od magicznego rytuału picia kawy lub herbaty. Odkryj, jak małe detale mogą sprawić, że codzienność stanie się jeszcze piękniejsza!” [*Bebok gold czarny kubek*, dostęp online 15.06.2025].

Bebokowe pamiątki, na podstawie zapoznania się z obecną ofertą w sklepach stacjonarnych oraz internetowych, mogą być dla kupujących atrakcyjne, ponieważ są kolorowe, wykonane z rozmaitych materiałów, mają wyszukane wzory i kształty, na niektórych znajdują się napisy po śląsku, np. „Niy fandzol” (zob. 17), „Jo ci przaja”, „Niy nerwuj mie” itp. Mogą zatem pełnić funkcję tożsamościową, stanowić element identyfikacji kulturowej z danym miejscem, w tym przypadku z regionem Górnego Śląska⁷. Jednakże, jak podkreśla M. Banaszkiewicz: „Pamiątka turystyczna wiąże się

⁷ W sklepie internetowym Grzegorza Chudego przygotowano dwa opisy pamiątek: w języku polskim i po śląsku. Dla przykładu obie wersje: „Zestaw naklejek foliowych z katowickimi bebokami – idealny do wspólnych zabaw z Waszymi dziećmi, ale również do ozdoby Waszych notatników, sprzętów wszelakich i innych pokrowców na telefon. Naklejki są powlekane matowym laminatem dzięki czemu są trwałe, wodoodporne i ekskluzywne (czyli bardziej niż miłe) w dotyku. Dzięki opisom mogą stanowić idealną pomoc dydaktyczną w nauce języka śląskiego” i w wersji śląskiej: „INFORMACYJO DLO BAJTLI: Te gryfne bebokowe naklejki, na kere niykerzy godajom abcybildry, idzie przilepić wszyndy! Idyjalnie pasujom na lodowka, dzwyrze, zdradla, okna, sciana, hajcongi, hefty i inksze. Trzymajom sie bezma wszyndzie i som odporne! Dobro zabawa moce gwarantowano! Rodzicy tyz, ale trocha mynij”; <https://grzegorzchudy.pl/pl/p/NAKLEJKI-BEBOKI-ZESTAW-PIERWSZY/610> [5.06.2025].

z dziedzictwem często w sposób wtórny, będąc jego powieleniem, zamiennikiem” [Banaszkiewicz 2012, 176]. Pamiątki z bebokiem są pewną wizją projektantów, masowemu turyście mają przede wszystkim podobać się, a ich różnorodność, niekonwencjonalność jest dodatkowym atutem⁸. Zainteresowanie pamiątkami przekłada się także na rozwój ekonomiczny miasta, stanowi dodatkowe źródło dochodu dla właścicieli restauracji oraz innych usług.

Ryc. 15. Pamiątki z bebokiem, fot. D. Świtała-Trybek

Ryc. 16. Maskotka-przytulanka, fot. D. Świtała-Trybek

⁸ W latach 2024 redakcja gazety z branży turystycznej TGG Polska zainicjowała konkurs „Polska Pamiątka Turystyczna – Polish Souvenirs”, w której mogą wziąć producenci różnych pamiątek. Wyróżniono kilkaset kilkanaście kategorii: sztuka, wydawnictwo, rękodzieło, kosmetyki, biżuteria, odzież i tekstylia, zabawki, gastronomia (pakowana), pamiątka z regionu, innowacja, gry komputerowe, na telefon, aplikacje, wydarzenia (niematerialne dziedzictwo), dewocjonalia [Konkurs pamiątek turystycznych, dostęp online: 14.06.2025].

Ryc. 17. Ceramiczne kubki ze śląskimi napisami, fot. D. Świła-Trybek

Warte wspomnienia są także inne inicjatywy w regionie związane z bebokiem. Śląski demon pojawił się w przedstawieniu teatralnym pt. *Bebok w kapucy (czyli cała prawda o teatrze)* w wykonaniu aktorów Teatru dla Dorosłych z Bierunia. Premiera spektaklu miała miejsce w czerwcu 2021 roku. Bebok stał się również symbolem walki o uznanie gwary śląskiej za język. W kwietniu 2024 roku podczas wystąpienia w Sejmie posłanka Ewa Kołodziej trzymała w rękach dwie maskotki katowickich beboków jako symbol regionu, ale też i zmiany, jaka dokonała się w postrzeganiu śląskich straszaków⁹.

Podsumowanie

W ostatnich latach Katowice zyskały nową atrakcję turystyczną, która zachęca do eksploracji przestrzeni miejskiej. Charakterystyczne rzeźby Grzegorza Chudego łączą tradycję śląskiego folkloru z nowoczesną koncepcją sztuki ulicznej. Ich obecność na parapetach kamienic, przy siedzibach firm, w parkach i przy placówkach edukacyjnych wzmacnia poczucie wspólnoty i dbałość o lokalne dziedzictwo. Dla instytucji oraz

⁹ Tekst wystąpienia w Sejmie 24 kwietnia 2024 roku: „To są śląskie beboki, kiedyś nimi straszono małe dzieci. A dzisiaj są to przesympatyczne stworki, postacie z bajek. Dzisiaj są książki o bebokach, są wycinanki, są przeróżne gadżety. Na katowickim Nikiszowcu jest taki specjalny sklep Kryśka. Tam można kupić przeróżne sympatyczne rzeczy ze śląskimi bebokami, ponieważ śląski bebok promuje Śląsk. Można beboka spotkać w przeróżnych zakątkach Śląska i ja tymi śląskimi bebokami będę promować Śląsk i śląską godkę, bo ja chcę odczarować śląską godkę, bo śląskiej godki nie można się bać. Śląską godkę trzeba kochać, tak jak my kochamy Śląsk i śląską godkę. Szanowni Państwo, to są przesympatyczne stworki. Naprawdę nie ma się czego bać”[Jedlecki 2024, dostęp online: 16.06.2025].

przedsiębiorców stanowi pretekst do angażowania się w akcje społeczne i artystyczne. Zainteresowanie bebokami – w różnych środowiskach i w rozmaitych działaniach – sprawia, że dzisiaj stolica województwa śląskiego coraz częściej utożsamiana jest z nowym symbolem zmieniającym postrzeganie miasta, które przez długi czas kojarzono przede wszystkim z industrialnym charakterem. Obecność niewielkich figurek w różnych częściach Katowic stała się impulsem dla mieszkańców i odwiedzających, aby je bardziej poznać. Postaci ze śląskiej demonologii przeszły swoistą metamorfozę, stały się pożądanym dobrem kultury, zmieniła się też ich rola, o czym wspomniał Grzegorz Franki, prezes Związku Górnośląskiego, także przewodnik po Śląsku: „W ostatnich latach obserwuję, jak zmienia się funkcja śląskich beboków. To już nie są nieprzyjemne stwory, którymi straszy się małe dzieci na Górnym Śląsku. Bebok nie wyskakuje jak dawniej z piwnicy i nie zabiera nikogo do worka. Bebok to dziś coś więcej niż element folkloru. To symbol tożsamości, kreatywności i dumy z lokalnych korzeni. Bebok pokazuje, jak można twórczo przekształcić dawną legendę w nowoczesny znak rozpoznawczy regionu – z szacunkiem dla tradycji, ale i z humorem oraz otwartością na współczesny świat. Artyści uczynili z niego bohatera pozytywnego – figlarnego, zabawnego i nieco tajemniczego, ale już z pewnością niegroźnego i przyjaznego. Zaryzykuję stwierdzenie, że właśnie jesteśmy świadkami rodzenia się bebokomanii, bo coraz więcej osób (nie tylko dzieci i nie tylko Górnoślązaków) chce mieć swojego beboka” [zapis. w czerwcu 2025 r.].

Wizerunek miasta nie jest czymś stałym. Może zmieniać się pod wpływem różnych czynników, można go też w rozmaity sposób kształtować. Atrakcje turystyczne odgrywają kluczową rolę w jego formowaniu, gdyż są jednym z najbardziej zauważalnych i uczuciowo oddziałujących elementów jego tożsamości. Turystyka opiera się na empirii – im bardziej angażujące i różnorakie atrakcje, tym lepsze konotacje z miastem. Wydaje się, że atrakcja turystyczna, jaką są figurki beboków, przyczynia się do kreowania pozytywnego wizerunku Katowic.

Bibliografia

- Banaszkiewicz M., 2011, *Pamiętki turystyczne – w poszukiwaniu tożsamości*, „Turystyka Kulturowa”, nr 4, s. 4-16
- Banaszkiewicz M., 2012, *Pamiętki turystyczne – miniatura czy karykatura dziedzictwa kulturowego?* „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, s. 167-178
- Bortlik-Zwierzyńska M., 2012, *Przemysłowe centrum Śląska i kraju*, [w:] A. Barciak, E. Chojecka, S. Fertacz (red.), *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 1, Muzeum Historii Katowic, s. 464-474

- Bosiacki S., 2010, *Potencjał turystyczny Poznania jako podstawa kreowania produktów markowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 53, Ekonomiczne Problemy Usług, s. 39-53
- Buczkowska K., 2012, *Jakość podróży zatrzymana w pamiątkach*, [w:] M. Kazimierczak (red.), *Jakość życia w kulturowych przestrzeniach podróżowania*, Akademia Wychowania Fizycznego im. Eugeniusza Piaseckiego, Poznań, s. 78-95
- Cieślakowski K., 2017, *Rola wydarzeń w promocji regionów turystycznych*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 473, s. 117-126
- Cohen E., 1972, *Towards a Sociology of International Tourism*, „Social Research”, 39, 164-182
- Gerlich H., 1984, *Narodziny, zaślubiny, śmierć. Zwyczaje i obrzędy w katowickich rodzinach górniczych*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice
- Gołembski G., 2009, *Turystyka w regionach miejskich*, [w:] G. Gołembski (red.), *Kompendium wiedzy o turystyce*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 353-356
- Grzegorek G., Frużyński A., Rygus P., 2017, *Kopalnie i huty Katowic*, Wydawnictwo Prasa i Książka, Katowice
- Jedynak Z., 2012, *Miasto w dobie pruskiej (1865-1922)*, [w:] A. Barciak, E. Chojecka, S. Fertacz (red.), *Katowice. Środowisko, dzieje, kultura, język i społeczeństwo*, t. 1, Wyd. Muzeum Historii Katowic, s. 264-278
- Kopytoff I., 2003, *Kulturowa biografia rzeczy – utowarowienie jako proces*, [w:] M. Kempny, E. Nowicka (red.), *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*, PWN, Warszawa, s. 249-274
- Kowalczyk A., 2000, *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa
- Kruczek Z., 2011, *Polska geografia atrakcji turystycznych*, PROKSENIA
- MacCannell D., 2005, *Turysta. Nowa teoria klasy próżniaczej*, MUZA SA, Warszawa
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*, Proksenia, Kraków
- Podemski K., 2004, *Socjologia podróży*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań
- Simonides D., 1989, *Wierzenia i zachowania przesądne*, [w:] D. Simonides (red.), *Folklor Górnego Śląska*, Wydawnictwo „Śląsk”, s. 225-301
- Schindler J., 2011, *Kultura jako pamięć, upamiętnianie, pamiątanie i rozpamiętywanie*, „Prace Kulturoznawcze”, XII, s. 273-286
- Urry J., 2007, *Spojrzenie turysty*, przeł. A. Szulżycka, PWN, Warszawa
- Wieczorkiewicz A., 2008, *Apetyt turysty. O doświadczaniu świata podróży*, Universitas, Kraków
- Zawada D., 2014, *Produkt turystyczny miasta*, „Studia Miejskie”, t. 14, s. 37-46

Źródła internetowe

- Puśledzki I., 2025, *Oto najpopularniejsze miasto w Polsce. Odwiedziło je ponad 12 milionów turystów!*, https://www.well.pl/life/148/oto_najpopularniejsze_miasto_w_polsce_odwiedzilo_je_ponad_12_milionow_turystow,17694.html [14.06.2025]
- Terech M., 2022, *Tak będzie wyglądał bebok hutnik. Ma być częścią Szopienickiego Szlaku Beboków*, <https://www.wkatowicach.eu/informacje/w-katowicach/Tak-bedzie-wygladal-bebok-hutnik-Ma-byc-czescia-Szopienickiego-Szlaku-Bebokow/idn:2300> [15.06.2025]
- Terech M., 2024, *Bebokowa rodzina w Parku Budnioka! Legendarne stworki mają ważne zadanie*, *Bebokowa rodzina w Parku Budnioka! Legendarne stworki mają ważne zadanie* [Zdjęcia] | [wKatowicach.eu](https://www.wkatowicach.eu) [9.06.2025]

- Bebok w dziewiątce*, <https://sp9katowice.szkolnastrona.pl/p,432,bebok-w-dziewiatce> [16.06.2025]
- Ogłaszamy konkurs na imię beboka transportowego Politechniki Śląskiej*, https://www.polsl.pl/rt/ps_aktualnosci/oglaszamy-konkurs-na-imie-beboka-transportowego-politechniki-slaskiej/ [6.06.2025]
- Bebok gold czarny kubek*, <https://otoporcelana.pl/bebok-gold-czarny-kubek-am155-sl80-szolka.html> [15.06.2025]
- Jedlecki P, 2024, *W 80 sekund posłanka z Katowic ośmieszyła Górny Śląsk i Ślązaków*, <https://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,30918458,w-80-sekund-poslanka-z-katowic-osmieszyla-gorny-slask-i-slazakow.html> [16.06.2025]
- Konkurs pamiątek turystycznych. Pamiątka z Polski*, <https://pamiatkazpolski.pl/konkurs/> [14.06.2025]
- Nowy, akademicki bebok na mapie Katowic*, <https://forumakademickie.pl/nowy-akademicki-bebok-na-mapie-katowic/> [12.05.2025]

Beboks in the Urban Space of Katowice – Cultural, Touristic, and Social Potential

Abstract

The development of cultural tourism is closely linked to cultural heritage, and its utilisation plays a significant role in shaping tourism products. Elements of cultural heritage – both tangible and intangible – are the main attraction for tourists seeking to discover the history and culture of a particular place. This article focuses on the figure of the bebok, a demon from Silesian folklore traditionally used to frighten children, whose contemporary incarnation by an artist from Nikiszowiec has, through various initiatives, become a recognisable tourist attraction and a new symbol of Katowice. The bebok sculptures scattered throughout the city are now used in cultural and social activities, and the Katowice Bebok Trail has also been established. The basis for this analysis is a review of existing materials (literature and online sources) as well as data collected by the author during qualitative research (interviews and observation) conducted in 2024–2025.

Keywords: Katowice, urban tourism, Silesian folklore, Katowice Bebok Trail, tourist souvenir